

ERFGOED BRUSSEL

N°013

DECEMBER 2014

DOSSIER CULTUSGEBOUWEN

VARIA

Oude liften, jong erfgoed

De Parking '58 in Brussel

EEN PUBLICATIE VAN BRUSSEL STEDELIJKE ONTWIKKELING

KERKEN VOOR DE STAD

DE BRUSSELSE RESTAURATIEPROJECTEN UITGEVOERD DOOR BELIRIS

MARIANNE HIERNAUX
BELIRIS - FOD MOBILITEIT EN VERVOER

Sint-Katelijnekerk. Gevel na restauratie (A. de Ville de Goyet, 2013 © GOB).

HET SAMENWERKINGSAKKOORD VAN 15 SEPTEMBER 1993 TUSSEN DE FEDERALE OVERHEID, HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST EN BELIRIS HEEFT BETREKKING OP DE FINANCIERING EN DE UITVOERING VAN NOODZAKELIJKE WERKZAAMHEDEN OM DE NATIONALE EN INTERNATIONALE ROL VAN DE HOOFDSTAD TE PROMOTEN.

De opdrachten die bepaald worden door het samenwerkingscomité, samengesteld uit gewestelijke en federale ministers, zijn de laatste twintig jaar voortdurend geëvolueerd, met initiatieven die de Brusselaars en de bezoekers van Brussel rechtstreeks raken.

Beliris realiseert renovatie-, bouw- en restauratiewerken in diverse domeinen: mobiliteit, sport, sociale woningen, herwaardering van wijken, groene ruimten, cultuur enzovoort. Aangezien Brussel een gewest is dat zijn verleden respecteert, zet Beliris zich ook in voor de restauratie van het culturele en beschermde erfgoed – waaronder gebedshuizen. De meeste van deze projecten kaderen in de herwaardering van stadswijken en betreffen voor het merendeel de gevels van de gebouwen.

Muren spreken. In zekere zin zijn de muren van de Brusselse kerken een afspiegeling van een tijdperk, van een artistiek en architecturaal erfgoed, met zowel een sociale als een religieuze functie. De restauratie van de kerken verlengt in de eerste plaats de levensduur van de gebouwen en bewaart de kwaliteit en de esthetische en historische waarde ervan, maar staat ook ten dienste van de voorbijgangers. Een mooie gevel nodigt hen uit om het gebouw niet alleen van buiten te bezichtigen maar ook binnen te gaan, ongeacht hun geloofsovertuiging.

Restauraties zijn een vorm van bescherming. In ieder project dient een verstandig evenwicht te worden nagestreefd tussen wat moet worden bewaard en wat moet worden vernieuwd of gemoderniseerd. Beliris ziet toe op het lastenboek en de uitvoering van de werken, steeds in overleg met de verte-

genwoordigers van de kerken, de kerkfabrieken en de Directie Monumenten en Landschappen. Sommige interventies hebben het karakter van identieke restauraties, met als enig doel het herstellen van bestaande gebreken en het vermijden van latere schade. Andere ingrepen beogen het gebouw zijn vroegere schoonheid terug te geven uit respect voor het erfgoed.

Bij elk project worden multidisciplinaire teams ingezet voor de restauratie van de diverse elementen van het gebouw. Siersmeden, schrijnwerkers, steenhouwers, schilders, dakbedekkers, restaurateurs van glasramen en andere vaklui zijn aanwezig op de werken. De expertise van deze specialisten is steevast gekoppeld aan veeleisende processen en hun vakmanschap behelst respect voor historische materialen en technieken.

Diverse projecten hebben het engagement van Beliris aangetoond wanneer het gaat om de restauratie van gebedshuizen als symbool van het stedelijke erfgoed: de kerk van Laken, de Sint-Katelijnekerk, de Sint-Bonifatiuskerk, de Zavelkerk en de Sint-Niklaaskerk. Er werden ook twee bijzondere interventies uitgevoerd, namelijk de restauratie van het orgel van de Sint-Michiel-en-Sint-Goedelekedraal en de renovatie van de elektrische installaties van de basiliek van Koekelberg.

Afb. 1
Gevel van de Sint-Katelijnekerk na restauratie
[A. de Ville de Goyet, 2013 © GOB].

De Sint-Katelijnekerk

In samenwerking met de Stad Brussel en de Directie Monumenten en Landschappen heeft Beliris renovatiewerken uitgevoerd aan de westgevel en het voorportaal van de Sint-Katelijnekerk (studiebureau Sumproject). Het resultaat is verbluffend en sprankelend (afb. 1). De hoofdingang heeft zijn helderheid van weleer teruggekregen dankzij de gebleekte, gereinigde en gerestaureer-

de stenen. De bouw van dit massieve gebouw heeft twintig jaar geduurd, tegenover 250 dagen voor deze restauratiefase. De Gobertangestenen werden één voor één opgestapeld om het gebouw op te trekken dat sinds 1874 in het midden van het gedempte Sint-Katelijnedok staat.

De herwaardering van dit juweeltje van het Brusselse erfgoed was absoluut noodzakelijk geworden. De materialen waren door erosie en natuurlijke verwerking aangetast. De stabiliteit van bepaalde elementen was in gevaar. De werken moesten de bestaande schade restaureren, maar ook consolideren en toekomstige schade afremmen. Er werd uiteindelijk besloten om de oorspronkelijke elementen zo veel mogelijk te bewaren en enkel de zwaar beschadigde elementen te vervangen. Tijdens het restauratieproces werd de historische waarde van de kerk zo veel mogelijk gerespecteerd. Er werd enkel gebruik gemaakt van Gobertanger, de oorspronkelijk gebruikte steensoort, voor de vervanging van de stenen elementen. De toegevoegde stukken passen perfect in het geheel dankzij een minutieus lijmwerk.

Binnen in het gebouw werd het plafond van de galerij op de eerste verdieping gerestaureerd met bakstenen tongewelven. De decoratieve buitenschildering boven de ingangspoort pronkt weer met frisse kleuren. Er werd ook precisiewerk in het atelier uitgevoerd voor de renovatie van de glasramen, de metalen elementen, de buitendeuren, de trappenhuisen en hun decoratie.

Met deze werken is fase 2 van de restauratie van de kerk voltooid. Fase 1 omvatte de afwerking van de kopersdaken en de torens van dezelfde gevel. Fase 3 is nog ter studie en zal betrekking hebben op de noordgevel (aan de kant van de Vismarkt) en de oost- en zuidgevel (aan de kant van de Zwarte Toren).

De Sint-Bonifatiuskerk

In 2002 duidde de gemeente Elsene op verzoek van de Directie Monumenten en Landschappen specialisten aan voor het stratigrafisch onderzoek van de binnenschildering van de kerk, een ervaren glasmaker voor de studie van de glasramen en een gespecialiseerd technisch bureau voor het onderzoek van de elektrische installatie. In 2006 werd met Beliris een protocolovereenkomst ondertekend voor de financiering van de werken en de uitvoering van de algemene restauratie van de gevels en de daken (afb. 2). De gemeente Elsene bleef als bouwheer optreden voor de restauratie van de glasramen en kreeg van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een toelage ter waarde van 80% van het bedrag van de werken. Het Gewest is ook tussengekomen in een deel van de algemene restauratiewerken.

Beide restauratieprojecten gingen van start op 1 mei 2008 en de werken werden gelijktijdig uitgevoerd. Het Atelier d'Architecture Piron & Associés werd aangesteld om het project uit te voeren. De restauratie werd in april 2011 voltooid en heeft de Sint-Bonifatiuskerk zijn vroegere luister teruggegeven.

De basiliek van Koekelberg

Stilte, renovatiewerken aan de gang. Op 14 oktober 2013 begon de renovatie van de elektrische installatie van de basiliek van Koekelberg, die tussen 1925 en 1970 werd gebouwd (afb. 3). Het Studiebureau ARCH & TECO ENGINEERING werd belast met het project. Het doel van deze werken, die een jaar in beslag zouden nemen, was de installaties in overeenstemming te brengen met de huidige normen. De basiliek bleef toegankelijk tijdens de werkzaamheden en ook de erediensten gingen door zoals gewoonlijk. De culturele evenementen en de andere activiteiten in het gebouw zouden weinig of geen hinder ondervinden. Het panorama, de musea

en het restaurant bleven open. De arbeiders kregen opdracht om in stilte te werken en het geluidsniveau van alle handelingen drastisch te beperken. Een heuse uitdaging voor deze specialisten!

Beliris begon met het verwijderen van asbest in bepaalde delen van de elektrische installatie. De elektrische leidingen, waarvan sommige verbroke waren en een reëel gevaar voor het gebouw vormden, werden volledig vervangen. Er was niet minder dan 3,102 km draad nodig voor het overspannen van heel de oppervlakte van de basiliek, die 164 meter lang is en 107 meter breed ter hoogte van het dwarsschip. Om veiligheidsredenen werd een aarding voorzien. De noodverlichting werd eveneens vernieuwd. Op alle apparaten werd laagspanning geïnstalleerd. Het elektriciteitssysteem werd met equipotentiaalverbindingen beveiligd. Bij onweer en bliksem versterken deze elementen de elektrische installatie. Daarnaast werd ook een branddetector geplaatst.

De kerk van Laken

De kerk van Laken ziet er weer volledig nieuw uit dankzij een grootschalig restauratieproject, uitgevoerd tussen 2003 en 2012 door Beliris in samenwerking met de Regie der Gebouwen. De ingrepen werden in vier fases georganiseerd: (1) de restauratie van de voorgevels en de drie torens, (2) de daken, (3) de zijgevels en (4) de gevels van de kapel. De werken werden geleid door Beliris, met uitzondering van de werken aan de Koninklijke Kapel, die rechtstreeks door de Regie der Gebouwen beheerd en gefinancierd werden.

Dit uitzonderlijke gebouw uit de 19de eeuw (afb. 4), waarin zich de koninklijke crypte bevindt, was aan een nauwgezette renovatie toe, waarbij een wetenschappelijke aanpak werd gecombineerd met zorgvuldig historisch onderzoek. De leiding van

dit werk werd toevertrouwd aan het architectenbureau Ma².

De restauratie van de zijgevels was een grootscheeps en bijzonder technisch werk, meer bepaald de restauratie van de steunbogen en de versterking ervan tijdens de werken. De gevels waren erg aangetast door luchtvervuiling, regen en wind, de corrosie van de ingebouwde metalen wapening en problemen met de waterdichting. De voorkeur ging uit naar de restauratie van de bestaande elementen, terwijl vervanging door identieke elementen de uitzondering bleef.

Er werd veel werk gemaakt van het reinigen, herbouwen, houwen en opnieuw voegen van de stenen. Voor een langdurige bescherming werd een kleurloos vochtafstotend product op het oppervlak aangebracht. De restauratie van de zijgevels betrof niet alleen de natuursteen, maar ook het schrijnwerk, het smeedwerk, de daken van de zijgalerijen, de waterafvoer, de vloeren en de metalen structuren. Er werden tevens systemen geplaatst om de duiven te weren. Aan de daken van de zijbeuken werden de elementen in leisteen, lood en zink en het houtschrijnwerk vervangen. De glasramen werden eveneens zorgvuldig gerestaureerd.

De restauratie van de zijgevels onder leiding van Beliris ging in 2010 van start en werd in 2012 voltooid. Momenteel wordt de mogelijkheid om de gevels te verlichten onderzocht.

Afb. 2

Sint-Bonifatiuskerk, na restauratie
(A. de Ville de Goyet, 2011 © GOB).

Afb. 3

Nationale Basiliek van het Heilig Hart te Koekelberg
(M. Vanhulst, 2012 © GOB).

Afb. 4

De kerk van Laken (© Serge Brison).

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basy, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Murielle Leseque,
Cecilia Paredes, Brigitte Vander Bruggen
en Anne-Sophie Walazyc.

EINDREDACTIE IN HET NEDERLANDS

Paula Dumont

EINDREDACTIE IN HET FRANS

Stéphane Demeter

SECRETARIAAT VAN REDACTIE

Murielle Leseque

COORDINATIE VAN ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COORDINATIE VAN DE DOSSIER

Stéphane Demeter

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Thomas Coomans, Olivia Bassem,
Johan Bellaert, Jérôme Bertrand,
Céline Cheron, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Diane Gustin,
Marianne Hiernaux, Reinout Labberton,
Harry Lelièvre, Marie-Noëlle Martou,
Marc Meganck, Muriel Muret,
Sven Stercken, Stephan Van Bellingen,
Steven Van Bocxlaer Johan Van Dessel,
Valérie Vermandel, Eva Weyns.

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels,
Data Translations Int.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Wim Kenis,
Harry Lelièvre, Stephan Van Bellingen en
de leden van het redactiecomité

VORMGEVING

The Crew Communication

DRUK

Dereume Printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen.
bpeb@sprb.irisnet.be

BEDANKINGEN

Philippe Charlier, Emanuelle de Sart,
Farba Diop, Manja Vanhaelen.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Arlette Verkruyssen, directeur-generaal
van Brussel Stedelijke Ontwikkeling/
Gewestelijke overheidsdienst Brussel,
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs.
Alle rechten voor het reproduceren,
vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Monumenten en Landschappen –
Cel Sensibilisatie
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
<http://www.monument.irisnet.be>
broh.monumenten@gob.irisnet.be

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen om
alle reproductierechten te betalen toch nog
gerechtigden zijn die niet gecontacteerd
werden, dan worden zij verzocht zich
kenbaar te maken bij de Directie
Monumenten en Landschappen van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

LIJST MET AFKORTINGEN

AAM – Archives d'Architecture Moderne
ARB – Académie royale de Belgique
DCBSO – Documentatiecentrum van
Brussel Stedelijke Ontwikkeling
DML – Directie Monumenten en
Landschappen
GOB – Gewestelijke Overheidsdienst
Brussel
KBR – Koninklijke Bibliotheek van België
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het
Kunstpatrimonium / Institut royal du
Patrimoine artistique
KMKG – Koninklijke Musea voor Kunst
en Geschiedenis
SAB – Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2014/6860/028

Cette revue paraît également en Français
sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.